

1

Op gezette tijden gaf zuster Birgit of zuster Angela mij een spuit die me suf maakte, hoewel ik wakker was en zelfs klaarwakker tijdens de dromen die voorbijtrokken terwijl ik sliep. Maar sliep ik werkelijk zo veel? Het was eerder een soort dwalen en mijn dromen waren ongecontroleerde fantasieën, heldere fantasieën met diverse personages die door elkaar heen praatten en bewogen. Gesprekken tussen mensen zijn in mijn dromen altijd al voorgekomen, maar vroeger was het zo dat ik die gesprekken meer dacht dan ik ze hoorde; nu was het stemgeluid hard en duidelijk, met een holle echo als in een kelder, zodat alle individuele verschillen worden uitgewist. En hoewel het leek alsof ik naar robots luisterde, kregen de mensen uit het verleden in mijn dromen toch een veel sterkere realiteit dan zij die mij in het heden omringden. Zo was het althans aan het begin van mijn verblijf op zaal 5; dat zou geleidelijk veranderen.

De grote zegening van een spuit was natuurlijk dat de hevigste pijnen erdoor werden afgezwakt en zelfs een tijdlang alle pijn wegnam en ik, die tijdens mijn leven in de theaterwereld een grondige hekel had gehad aan gezwets over drugs en dope, was nu zelf een dankbare morfinist. Maar toch wil ik het hier nadrukkelijk over mijn nieuwe droomwereld hebben, omdat die tot het meest positieve behoort wat ik in dit late stadium van mijn leven heb mogen meemaken, ook al ben ik niet zelden geconfronteerd met onaangename scènes en deprimerende vragen. Natuurlijk, na verloop van tijd werd de verstandhouding met mijn beide kamergenoten almaar vriendschappelijker en de band met de verpleegsters over wie ik het zojuist had steeds hechter, maar mijn dromen waren een veiliger toevluchtsoord. En juist omdat ik zo'n wanhopige behoefte aan een schuilplaats had werden mijn dromen, zoals gezegd, reëler dan de werkelijkheid.

Want het viel niet te ontkennen dat ik en mijn kameraden ons op *deathrow* bevonden, in de dodencel - of in het *basiskamp* van onze expeditie, zoals wij het noemden omdat het grote avontuur ons nog te wachten stond. Het doel van de zorg hier is erop gericht te helpen, te verzachten, niet om te genezen en er is niemand die beweert dat er ook maar een van ons te redden is. Wat wij hier kregen was de vriendelijke zorg van een paar verpleegsters in de vorm van pijnstillers en hygiënische assistentie, maar verder niets wat ons leven in deze laatste periode draaglijker zou maken. Het eten smaakte nergens naar, leek op plastic en werd tot onze opluchting vervangen door een infuus als een verslechtering van onze toestand dat nodig maakte. Voor de ziel was er troost van de religie of psychologie beschikbaar en, tot mijn geluk mag ik wel zeggen, de belangrijkste steun voor mij was de jongeman die elke maandag en vrijdag met zijn boekenwagen langskwam. Ik ben altijd een fervent lezer geweest, maar nu las ik voor het leven en dit lezen ontwikkelde zich tot een nogal geforceerd project, een poging de grote tegenstander in de ogen te kijken

en op die manier de strijd wat evenwichtiger te maken en de nederlaag draaglijker. Men heeft niet nagelaten mij erop te wijzen dat mijn krampachtig zoeken naar de kunst van het sterven mijn leven zou verkorten. Misschien was dit wel waar, maar dan is het in elk geval de moeite waard geweest.

Ik merkte al spoedig dat Harry en Börje, mijn kamergenoten, met weezin naar mijn stapel boeken keken, alsof ik aan het sjoemelen was en mij ten overstaan van de vijand in allerlei laffe bochten wrong. Ook al trok ik me van hun houding niets aan, toch kreeg die in het vervolg meer betekenis en leidde tot een afstand tussen ons die tot het einde toe bleef bestaan.

Ik had het over *twee* kameraden, maar eigenlijk waren het er drie. De derde speelde een zwijgende rol, bovendien was hij onzichtbaar. Dat zal ik straks uitleggen.

In het bed tegenover mij lag Harry, die ondanks alles mijn vriend werd - althans min of meer, dat wisselde met zijn dagelijkse toestand. Hij was van mijn leeftijd en had al een paar jaar een staatspensioen. Zijn leven had in sociaal opzicht vroeg schipbreuk geleden; hij had ruim dertig jaar in Stockholm op straat en in herbergen geleefd, een drop-out en bij tijd en wijle een zwerver, getekend maar niet gebroken door de drugs, door dronkenschap, koude nachten en ondervoeding. Zijn wijze van leven had waarschijnlijk niet zijn ziekte veroorzaakt, maar zeker verergerd. Natuurlijk had hij niet zo hoeven leven, in ieder geval niet zo extreem. Het was een keuze geweest, gedaan op grond van omstandigheden die hij een keer - heel terloops - aanstipte. Schuin tegenover mij bij het raam - dat uitkeek op een park met hier en daar wat bomen - lag Börje, een man van halverwege de vijftig, werkzaam bij de posterijen, onduidelijk in welke functie; we hadden het nooit over ons beroepsleven, vermoedelijk uit consideratie met Harry. Taboe was ook: de ziekte waaraan wij leden en hoeveel pijn we hadden; dus geen woord over diagnose, prognose, medicijnen enzovoort - dat hield je allemaal voor jezelf of je praatte er op gedempte toon over met de arts of een verpleegster. Ieder van ons lag opgesloten in zijn eigen lijden en zond zwijgend zijn signalen van kwelling uit naar de anderen. Maar soms kon het gebeuren, als je zag dat de nood en de angst bij de ander al te nijpend werden, dat je heel even over je schroom heen stapte, met een blik, een gebaar of een paar woorden van medeleven. Dat duurde zelden langer dan een ogenblik en Börje deed er nooit aan mee, toonde nooit medelijden met zichzelf of met een ander. Des te nadrukkelijker gaf hij blijk van zijn grote passie, namelijk: gokken, de toto, weddenschappen, de lotto, de paardenrennen en alle mogelijke manieren van dobbelen. Een van zijn eerste voorstellen - ik was toen net nieuw op zaal 5 (Harry en hij lagen er al een poos) - was om met elkaar te wedden wie van ons de anderen zou overleven. Hij stelde het voor alsof het de gewoonste zaak van de wereld was, maar ik kwam er al snel achter dat onder die schijnbare oppervlakte echte rivaliteit schuilging waarbij het niet alleen om onze levensduur ging, maar ook om de welwillendheid van de verpleegsters; gunst zou in dit

verband een te groot woord zijn, gelet op onze situatie. Maar goed, Börje eiste van ons dat we erom zouden wedden wie van ons de 'taaiste rakker' was en hij wilde ook dat we om de tweede plaats zouden spelen. Tactvol zette zowel Harry als ik onze bookmaker in als winnaar, hij was nu eenmaal de jongste en had een gezin (daar kwam ik overigens pas later achter). Om de tweede plaats wilden wij niet spelen. Toen het onderwerp prijs aan de orde kwam, veroorzaakte dat enig gemompel over een testament, wat Börje met een groots gebaar van tafel veegde. Het spel was het enige wat telde, daar ging het om.

En dan was er dus nog die vierde man op onze zaal, de zwijgzame en onzichtbare patiënt. Hem betrokken we natuurlijk niet in onze weddenschap, maar een occult wezen was hij beslist niet, hij was van vlees en bloed. Zijn bed stond links van mij aan de raamkant, maar levend hebben we hem nooit gezien, een groen gordijn dat over een rail aan het plafond liep onttrok hem aan onze blikken. Börje, die recht tegenover hem lag, beweerde dat hij af en toe een glimp van hem had opgevangen, een voet die tegen het gordijn schopte, een arm die over de rand van het bed hing, maar zijn hele lichaam hebben wij pas gezien toen hij dood en togedekt naar buiten werd gereden, op weg naar zijn voorvaderen, die aan de andere kant van de aardbol op hem wachtten. Het personeel zweeg over hem, dat was hun kennelijk opgedragen; het enige wat we te horen kregen was dat hij afkomstig was uit een ander werelddeel (of uit een andere 'cultuur' zoals het tegenwoordig heet). Uit een onvoorzichtige uitlating van de een of andere verpleegster meenden we te kunnen opmaken dat hij uit Midden-Amerika kwam - fout, zoals zou blijken - en daarom noemden we hem Montezuma, al gauw afgekort tot Monte. Zijn onzichtbaarheid en meer nog zijn zwijgzaamheid hielden ons erg bezig - hij kreunde of snurkte niet en omdat hij via een infuus werd gevoed konden we hem ook niet horen eten. 's Nachts werd dit zwijgen in het verborgene zo allesoverheersend dat het leek alsof de duisternis ermee gevuld was en wij ons afvroegen of hij nog leefde.

Het merkwaardige met Monte was dat wij zijn aanwezigheid zo sterk voelden, hoewel we hem niet konden zien of horen. Of misschien was het helemaal niet zo merkwaardig. In onze terminale toestand waren wij bijzonder ontvankelijk voor wat zich achter dat gordijn verborg, en de autoriteit van zijn zwijgen werd versterkt door onze angst voor de uiteindelijke stilte. Er ontstond een geladen sfeer rond die afgeschermdde hoek en zonder dat het hardop werd gezegd kreeg Monte de rol toebedeeld van een verborgen, afgewende godheid. Het hing in de lucht; ik merkte ook dat het voor geen van ons slechts een spel was. Vooral Börje was er danig door gegrepen. Deze discrete cultus kreeg bovendien een soort bemiddelaar of profeet, toen er een paar keer een bezoeker - blijkbaar een landgenoot - verscheen. Het was een magere, tamelijk lange jonge man die volgens ons op een indiaan leek. Hij sjouwde een grote rugzak van bruin leer met zich mee waaruit hij enkele voorwerpen haalde die op kleine

houten figuurtjes leken. Daarmee verdween hij achter het gordijn maar kwam er direct met lege handen weer achter vandaan, waarbij hij achterstevoren liep alsof hij de zieke niet zijn rug wilde toekeren. Vervolgens ging hij in de smalle spleet tussen het raam en het gordijn staan, zijn armen gekruist over de borst en zijn voeten dicht naast elkaar in een min of meer eerbiedige houding, en praatte vanaf die plek tegen zijn landgenoot. Hij sprak dan tamelijk lang in een taal die geen van ons herkende, maar voor zover wij konden horen kreeg hij geen antwoord. Nadat de man vertrokken was praatten we over dit alles zacht met elkaar, fluisterend uit respect, en het was na het eerste bezoek van deze kameraad dat ik voelde dat Montezuma's aanwezigheid zorgde voor een onbestemde, maar sterke emotie die ons drieën verbond. Hij was, ook al dachten we dat niet letterlijk, een soort verlosser, een katalysator voor onze situatie. In onze gevoelens voor hem konden wij elkaar ontmoeten en dat bleef ook zo nadat hij ons had verlaten.

Een week ging voorbij, twee weken: Monte zweeg en bleef onzichtbaar. En zelfs Birgit en Angela, die wij toch een paar keer per dag zagen, wilden of konden ons niet vertellen wie hij was en waaraan hij leed, alleen maar dat het heel slecht met hem ging. Als we meer wilden weten schudden zij slechts hun hoofd. Uiteindelijk openbaarde hij zich toch nog aan ons, en wel op de meest onverwachte manier.

Het was op een avond dat we naar *Eurosport* keken op de twee kleine televisies die aan het plafond hingen, voor elke twee bedden één toestel waarvan de programma's waren gekoppeld - beide tv's vertoonden hetzelfde beeld. Börje was degene die het meest keek en doorgaans ook het programma bepaalde. Daardoor werd het zeer veel sport, niet vanwege de sport zelf, maar omdat er dan een gelegenheid was om te gokken en met elkaar te wedden. Die avond hadden wij er geen zin in en weigerden om te wedden op een paar hockeymatches die aan ons oog voorbijtrokken. Börje zapte lusteloos verder. Ik stond net op het punt mijn slaapmasker op te zetten als afscherming tegen de tv en het felle septemberlicht, toen ik zag dat Börje een van die zelden op tv uitgezonden cricketwedstrijden te pakken had gekregen. Dat kon leuk worden, ik hield van dat rustige gesjok tussen de hekken, dus keek ik. Dat deden de anderen ook - een paar minuten. Börje hield de afstandsbediening omhoog om van kanaal te veranderen maar drukte per abuis op de volumeknop, waarop wij de scheidsrechter met luide stem hoorden roepen: 'Gordon Hart forty-nine, not out!', waarop het cricket uit beeld verdween en wij verplaatst werden naar een dressuurwedstrijd in Duitsland die niemand wilde zien. In plaats daarvan probeerden wij de melding van de cricketscheidsrechter te interpreteren. Het moest wel betekenen dat zij gewonnen hadden, dat hun speler Hart er niet uit lag, stelde Harry voor. Börje en ik wisten het niet, dus mompelden we een paar woorden en daarmee leek het onderwerp afgesloten. Toen gebeurde het. Toen sprak het orakel.

‘Hart still batting tomorrow.’ Een zachte maar duidelijke stem vanuit de groene tent. En daarna een kort hikkend geluid alsof hij iets grappigs had gezegd. Dat had hij ook. Eigenlijk waren wij geschokt, maar de woordspeling had de schok enigszins getemperd. Het volgende moment beseften wij dat Monte niet uit Latijns-Amerika afkomstig kon zijn, omdat men daar geen cricket speelt. Net zo min als men er Engels spreekt met een Indiaas accent. Ik deed een paar onhandige pogingen om met de onzichtbare in gesprek te komen, maar daar werd niet op gereageerd. Monte sprak geen woord meer tot de buitenwereld. En een paar dagen later stierf hij.

Na zijn dood vertelde Angela dat hij van de Nicobaren kwam, een Indiase eilandengroep die sinds een paar duizend jaar bevolkt wordt door Mongoolse kolonisten en tegenwoordig grotendeels vernietigd is door een tsunami. Als een van de grootste kenners van de door het water weggespoelde religieuze en culturele voorwerpen had men Monte met een assistent naar Europa gestuurd met het doel de voorwerpen die nog in de Nicobaren-collecties in Europese musea bewaard werden, terug te eisen of op zijn minst te fotograferen. Op reis van Wenen naar Stockholm was hij getroffen door een dodelijke ziekte, men wist niet welke; vandaar de geheimzinnigheid rond deze patiënt uit verre streken.

Hij overleed 's nachts en toen 's morgens dr. Jan Möller - de minst sympathieke van de door ons zelden geziene artsen - erbij werd geroepen om officieel zijn overlijden vast te stellen, gebeurde er iets wat een diepe indruk maakte, misschien niet op de arts, maar wel op mij en de andere aanwezigen. Een verpleger die wij de Hulk noemden rolde het bed met de dode Monte onder een laken in de richting van de deur. Möller stond nog bij het raam en keek hen na met zijn onverschillige 'professionele' blik. Toen de equipage halverwege mijn en Harry's bed was, deed Harry iets verbluffends. Hij probeerde zich op te richten om aan het voeteneinde van zijn bed te gaan staan en zijn respect te tonen. Het lukte niet helemaal, hij wankelde en moest gaan zitten. Maar allen begrepen we zijn bedoeling en het was een bijzonder mooi gebaar in deze trieste zaal. De dokter keek eerst onthutst en trok toen weer een professioneel gezicht. De Hulk bleef kort bij Harry's bed staan, ook hij keek onthutst, maar hij begreep tenminste dat er iets bijzonders gebeurde, dat zag ik aan hem. Ik had graag eenzelfde impuls gevoeld als Harry, maar die had ik helaas niet. Die getekende, oude zwerver bewees als een gentleman Monte de laatste eer; de arts en wij anderen deden dat niet.

Harry's eenvoudige maar zo moeizame geste maakte me blij en ontroerde me diep. Blij vooral omdat mijn ziekte me nog niet zo egocentrisch had gemaakt dat ik niet meer ontroerd kon worden. Maar eigenlijk was ik niet eens verrast door wat ik had gezien, het paste bij Harry. Iets anders bij hem overrompelde mij des te meer, maar dat gevoel was zo snel voorbij dat ik het eerst niet begreep. Op het moment dat hij zich rechtop worstelde tot een zithouding, met een beweging die hem heel veel

moeite gekost moest hebben, was de mouw van zijn nachthemd een stuk omhoog geschoven en ontblootte aan de binnenkant van zijn elleboog een groot blauwrood litteken als van een brandwond, of misschien was het een moedervlek. Ongeveer een decimeter groot bedekte het bijna de hele binnenkant van zijn elleboog en toen Harry in een reflex zijn arm boog om die plek te verbergen, vouwde de verkleurde huid zich op als de balg van een accordeon. Dat veroorzaakte bij mij een hevige visuele schok. Ik dacht niets, het beeld schoot rechtstreeks mijn lijf in: een voorteken van weggevaagd te worden, de vernietiging door vuur.

Deze hele scène waarin zo veel gebeurde duurde slechts een paar seconden. De dode was verdwenen met zijn raadselachtig charisma en de dokter glipte zonder een woord te zeggen weg naar zijn computer. En Börje? Die vertrok geen spier, maar de tranen stroomden over zijn wangen. Hij had het begrepen en eindelijk begreep ik het ook - ik begreep dat Börje niet zomaar iemand was. Zijn onpersoonlijke uiterlijk, zijn nogal platte jargon had ik voor conformisme gehouden, mijn vooroordelen hadden me op een dwaalspoor gebracht. Achter de façade van een gokker en bierdrinker was hij misschien wel de meest gevoelige en - zoals ik later ondervond - zeker ook de ongelukkigste van ons drieën op zaal 5.

2

Montezuma kreeg geen opvolger aan mijn linkerkant. Daar had ik op zich niets op tegen, maar het maakte me ook boos, omdat ik zelf maanden op opname en een operatie had moeten wachten, veroorzaakt door plaatsgebrek, zoals men mij destijds te kennen gaf. Ik vroeg aan een van de artsen hoe dat zat, maar op dat soort vragen krijg je geen rechtstreeks antwoord.

Ik weet nog hoe ik me voelde toen ik op *Sveavägen* uit het ziekenhuis kwam nadat ik de uitslag van het onderzoek ontvangen had. Lange tijd stond ik op de stoep buiten de poort en keek hoe het verkeer aan me voorbijtrok, zag al die uitdrukkingloze gezichten en kon het niet bevatten dat dit mij overkomen was. Een ander gevaar was kort daarvoor overgewaaid en de kleine zorgen van het leven hadden net weer hun plaats ingenomen alsof er niets gebeurd was of binnenkort gebeuren zou. Toen, juist op dat moment, sloeg het noodlot toe uit een hoek waarvandaan ik het niet had zien aankomen. Daarna begon het wachten op de operatie, en pas toen mijn toestand zeer verergerd was, ja zelfs hopeloos, had men mij in deze kliniek opgenomen. Dokter Hansson opereerde me: sneed me open, keek even en naaide me weer dicht. Er was niets aan te doen, dat had ik wel in de gaten, ook al zei Hansson dat niet met zoveel woorden. Daarin had hij gelijk, vind ik. En daarmee kwam ik meteen in conflict met Möller, de afdelingsarts, die er anders over dacht en vond dat patiënten ook in

hopeloze gevallen 'recht hadden', zoals hij het uitdrukte, 'op alle beschikbare informatie'. Zodra ik uit de narcose was bijgekomen kwam hij naar me toe en begon me onmiddellijk tekst en uitleg te geven. Ik onderbrak hem. Ik wil geen prognoses horen, zei ik, ik hoef niet te weten hoeveel tijd ik volgens de statistieken nog heb. Toen ik nog te redden was had het ziekenhuis geen plaats voor me, of geen tijd. Nu wil ik tijdens mijn sterven met rust gelaten worden en, zo lang als het kan, leven met dat kleine beetje hoop dat er toch altijd zal zijn. Misschien is dat irrationeel, maar het is goed voor mijn ziel. Geef me maar morfine als ik erom vraag, dan ben ik tevreden. Ik zal er niet om vragen als het niet nodig is.

Ik meende wat ik zei en was blij dat ik nog leefde. Een postnarcotische euforie, als je het zo kunt noemen, had mij zeker ook beïnvloed en me die koppige woorden in de mond gelegd. Maar wat vooral een rol speelde was dat ik tijdens het ontwaken een wonderbaarlijke ervaring had gehad; daar kom ik nog op terug.

Möller had een beetje beteuterd gekeken. Aangetast in zijn autoriteit als arts. Nadat hij was binnengekomen had hij me niet aangekeken, ook nu niet. Hij bleef koppig naar het scherm van zijn laptop kijken terwijl hij antwoordde dat ik me nu zo voelde omdat ik verzwakt was. Maar dat ik zeker van gedachten zou veranderen. Zijn manier van doen ergerde me, maar ik bleef opgeruimd en stellig toen ik hem vroeg om wat ik zo 'voelde' vooralsnog als feit te beschouwen en het te respecteren. Hij sloeg zijn laptop met een klap dicht en verliet met grote stappen de zaal.

Ik had een vijand gemaakt, de laatste zoals zou blijken. Ik besepte dat hij mijn standpunt kon uitleggen als angst om de waarheid onder ogen te zien, de waarheid over een veel grotere vijand. Maar de ongevoeligheid van de man provokeerde me, zijn verachting voor de kleine mens die slechts 'gevoelens' kende en 'geïnformeerd' diende te worden. Niet voor diens eigen bestwil maar om het voor het personeel gemakkelijker te maken, zodat men geen rekening hoefde te houden met extra inspanning.

Maar zoals ik al zei, zelfs Möller kon het kleine beetje resterend geluksgevoel in mij niet echt verstoren. Kort voor hij kwam, toen ik voor het eerst na mijn droomtoestand mijn ogen opende, kreeg ik op mijn netvlies een adembenemend mooi beeld; ik twijfelde of het echt was. Een donkere vrouw, donkere ogen en donker haar, zat over me heen gebogen. Ik kon haar eerst niet als verpleegster of arts thuisbrengen, ze droeg niet de gebruikelijke witte jas maar iets wat dunner was en strakker om haar lichaam zat. Mijn troebele blik bleef hangen bij haar schouders; ze draaide een beetje met haar lijf alsof ze een gemakkelijker houding zocht - beslist niet uitdagend maar toch zo dat de ontroerende broosheid van die schouders erdoor benadrukt werd. Ik had niet mooier wakker kunnen worden, maar was ik werkelijk wakker en in leven? Blijkbaar wel, want ze begon zich met mij bezig te houden, trok mijn kussen recht, pakte mijn hand en glimlachte naar me met vriendelijke ogen.

'Angela', zei ze, 'excuseer me dat ik niet heb geklopt.'

Dat was natuurlijk een grap. Ze glimlachte nog stralender.

‘Iemand als jij hoeft niet te kloppen.’ De woorden kwamen als vanzelf uit mijn mond en verbaasden me. Jammer genoeg klonk mijn stem een beetje dik, de klinkers klonken niet zoals het hoorde.

Ze trok haar wenkbrauwen op en lachte. ‘Slaap nog maar even’, zei ze. ‘De dokter komt straks.’

‘Angela’, mompelde ik. Maar ze was al opgestaan en uit mijn gezichtsveld verdwenen. Ik dommelde weer in.

Dat was in de ontwaakzaal, waar ik alleen lag. De volgende dag werd ik overgebracht naar zaal 5.

3

Daar lag ik nu. Mijn dagen waren geteld, zoveel was zeker, maar na mijn gesprek met “Dzjengis Jan” (zoals Harry hem noemde) hoopte ik aan die rekensom te ontkomen, ook al was die op zich en binnen het kader van de “geneeskunstjes” (wederom Harry) vast wel correct. Ik had me intussen voorgenomen dat kader wat ruimer op te vatten en me zo weinig mogelijk bezig te houden met het verloop van mijn ziekte, maar me in plaats daarvan op het einddoel te concentreren; dat was immers voor ons allen hetzelfde. Wie me bij dit voornemen ondersteunde en me boven alle verwachtingen hielp, was de jongeman die de bibliotheek voor patiënten verzorgde. Hij heette Georg en kwam regelmatig met een kar vol boeken langs alle afdelingen, boeken uit de stadsbibliotheek die men, bemoedigend, per keer voor één maand kon lenen. Georg was een enthousiasteling. Aan weerszijden van zijn karretje had hij kleine affiches bevestigd met teksten zoals “Terug naar de Cultuur” en “Films zijn het best als boek”. Toen ik een beetje was bijgekomen pakte ik graag een paar van zijn boeken, de keuze was tamelijk geavanceerd. Dit tot grote ergernis van sommige patiënten, die wilden begrijpelijkerwijs lichtere kost (die had hij overigens ook, maar minder exemplaren). Ook ik was aanvankelijk uit op vlucht, weg uit deze vreugdeloze toestand, uit deze lelijke kamer, weg van de ziekenhuislucht, weg uit deze hele atmosfeer.

Georg had zijn kar nog maar nauwelijks de kamer uitgerold of ik was al verdiept in Tolstojs oorlogsnovellen, die had ik nooit eerder gelezen. De bijna tergend scherpe beelden deden me herinneren aan mijn morfinedromen. De korte periodes waarin het me lukte las ik verder, en na een paar dagen vond ik in ‘Sebastopol 1855’ de passage waarin Tolstoj beschrijft wat een soldaat beleeft op het ogenblik van zijn dood: beelden die aan zijn geestesoog voorbijtrekken terwijl hij zich slechts lichtgewond waant en probeert overeind te komen - in werkelijkheid was hij op slag dood: ‘Hij werd ter plekke dodelijk getroffen door een granaatsplinter die hem midden in de borst raakte.’ Dit beeld, deze fantasie over een zo’n langgerekt

ogenblik van sterven heeft, zo mag ik wel zeggen, mijn leven veranderd, althans dat beetje wat er nog van over was. Het heeft me een nieuwe kijk gegeven op wat het betekent om te sterven en een laatste doel in mijn leven: ik wilde, net als de soldaat bij Tolstoj, proberen niet alleen het doodsmoment zelf zo lang mogelijk te rekken - als ik daarvoor tenminste de kans kreeg en niet in mijn slaap overleed - maar de hele weg ernaartoe tot het laatste ogenblik. Hoe moest ik dat aanpakken? Met het open boek voor me op het dekbed besloot ik de vijand weliswaar met open vizier tegemoet te treden, maar hem tegelijkertijd te ontvluchten door ondertussen alles wat ik kon en zolang ik het nog kon in me op te zuigen aan poëzie, kunst, filosofie, antropologie en religie - alles, zolang het maar niets te maken had met het menselijk lichaam, daarmee werd ik immers dagelijks meer dan genoeg geconfronteerd; ik ben nooit geïnteresseerd geweest in mijn ingewanden en was niet van plan dat te veranderen.

De hoop op zo'n leesprogramma werd bij mij gewekt toen Georg op een dag aan ons vroeg of we wellicht bepaalde wensen hadden. Binnen een paar dagen, zei hij, kon hij alles in huis hebben wat we maar wilden lezen, althans binnen redelijke grenzen (en meer dan dat, zoals later zou blijken) en niet alleen uit de stadsbibliotheek maar ook uit andere bibliotheken. Hij hield zijn belofte. En als ik nu terugkijk op de weken die aan mijn allerlaatste periode voorafgingen, ben ik er vrij zeker van dat mijn vriend Georg en zijn inspanningen ervoor hebben gezorgd dat die laatste fase langer heeft geduurd en ze in ieder geval mijn leven lichter en beter hebben gemaakt.

Belangrijker dan de leeservaring zelf en de daardoor op gang gebrachte gedachtestroom, was dat de monotonie werd doorbroken, het besef dat er nog iets anders bestond dan het afnemen van bloed, het bezoek aan een toilet, sporadische visites door artsen en voedsel dat nauwelijks te eten was. Het ontging mijn kamergenoten niet dat hoe meer ik las over de dood des te levendiger ik werd. Ook al hoedde ik me ervoor uit mijn boeken te citeren, toch moest ik af en toe een sneer incasseren, maar ook blikken vol afgunst: ik speelde niet alleen vals, ik won er ook nog bij.

Maar ik moet mijn vooruitgang niet overdrijven. Mijn stemming voer wel bij deze studies, voor mijn lijf was het echter een uitputtingsslag en tijdens het lezen kon ik elk moment in slaap vallen - meer of minder diep - waar dan de droomscènes het overnamen en hun stof graag putten uit wat ik zojuist gelezen had. Soms verschenen ook Birgit en Angela als vriendelijke beschermengelen en herinnerden mij er op die manier aan dat er zonder hen en hun wonderdadige drug geen leesplezier of droomtheater zou zijn - de pijnen zouden het dan overgenomen hebben en me volledig hebben uitgeblust. Het was deze parallelle wereld waarvoor ik nu leefde, omdat mijn werkelijke wereld zo leeg en troosteloos was. Het allermooist waren de seconden waarin ik - na een nieuwe injectie - de waaktoestand verliet en weggleed in een sluimering. Nooit was de wereld zo rijk, zo prachtig als in de sluimerbeelden die dan opdoemden: weidser dan een wakend oog kon

overzien, ademloze vergezichten over nieuwe landschappen en onvermoede natuurvormen. En het volgende moment een close-up van een dierenvel of van een gezicht met poriën en rimpels. Wilde schokken en sprongen, iets dat ik niet kon bijhouden. De beelden trokken voorbij en verdwenen weer. Dit was de helft van mijn geluk.

Ik wil niet onrechtvaardig zijn. Ook als ik wakker was werd de treurigheid en moedeloosheid wel eens onderbroken. Door Georg natuurlijk en vooral door Birgit en Angela als die de tijd namen om met ons te praten; we zagen hen absoluut niet uitsluitend als pijnverlichters, zij waren veel meer dan dat: de laatste objecten van ons verlangen. De hoop kun je verliezen, je eetlust en je levenskracht, je gezichtsvermogen en gehoor. Maar de erotische drift blijft, die sterft als laatste. Wat dat aangaat wisten de zusters alles over ons door de dood getekende mannen en zij beheerden hun kennis met grote tederheid en takt.

Minder opwekkend maar toch een zekere afwisseling vormend waren een paar bezoeken van twee dominees - een man en een vrouw, van wie je niet kon beweren dat ze opdringerig waren. We praatten graag eens een poosje met hen. De vrouwelijke psycholoog die een keer opdook was vast ook een prima mens, maar haar hielden we al vriendelijk aan de deur tegen, nadat ik mijn kamergenoten had ingelicht dat psychologen hier geen zwijgplicht hadden. Nee, dan liever de dominees, vooral Börje was geïnteresseerd. De eerste die ons kwam opzoeken was een jonge dominee van *Svenska Kyrkan*. Hij droeg een trainingspak en joggingschoenen, om zijn nek zag je een priesterboord - dacht ik, tot ik ontdekte dat het een wit T-shirt was, omhoog geschoven onder zijn overhemd. Zijn lichaamsbouw duidde op bodybuilding; weliswaar heel discreet, vergeleken met die van de Hulk, wiens opgezwollen bovenarmen de oksels in zekere zin hadden opgeslokt. Een heel moderne dominee dus, een sportdominee en ook zijn aanpak was modern. In zijn enorme handen had hij drie boeken die hij ongevraagd aan ons uitdeelde.

‘Dit is de nieuwste vertaling van het Nieuwe Testament’, zei hij trots. ‘Geschreven in moderne taal. De taal die we dagelijks gebruiken. Zo goed als, tenminste.’

‘Protest’, mopperde ik. Niet omdat ik de man wilde kwetsen, maar zoiets irriteerde me altijd. ‘Tot nu toe was dit toch een heilige tekst. Goddelijke taal, geen alledaagse taal.’

Hij vertrok geen spier. ‘Verschil van mening is zeker mogelijk. Maar ik kom hier geen theologisch college geven. Wat ik aanbied is een gesprek onder vier ogen voor degene, die daar iets voor voelt. Misschien kun je samen helderder naar een moeilijke situatie kijken dan in je eentje. Ik maak graag de christelijke zienswijze duidelijk, dan kunnen jullie later beslissen of jullie verder willen praten.’

Zo te horen klonk dat eerlijk. Maar Harry las zijn krant en wilde niet gestoord worden. ‘Bedankt, maar laat maar zitten, wat mij betreft dan. Voor

mij is het te laat om hier nog mee te beginnen. Deze oude zondaar zal als een zondaar inslapen en niet meer ontwaken.'

'Te laat is het nooit. Maar de keuze is aan jou.'

Harry keerde terug naar zijn krant. Het gesprek was beëindigd.

'Ik ben het met Harry eens', zei ik, wat vriendelijker dan hij. 'Als je je leven lang vrijdenker bent geweest moet je wel een beetje zelfrespect tonen en er ook bij blijven. Jij kunt naar een blijde eeuwigheid uitkijken, ergens in een verre toekomst. Maar ik, ik sta hier op de drempel naar de grote nacht en kan niet in een andere eeuwigheid geloven. Voor mij leiden deze laatste dagen of weken tot het einde van alles. Aan het enige leven dat ik heb komt dan een einde. Dan weeg je je woorden. Voor iemand als hij, die gelovig is, verliest de dood zijn tragiek. De dood wordt dan banaal. Niet meer dan een pascontrole. Voor mij luidt de blijde boodschap anders: alleen wie vrij is van illusies is ook werkelijk vrij.'

Het was lang geleden dat ik zoveel achter elkaar had gepraat. Het klonk als een zwanenzang, iets te pathetisch.

'Dat klinkt stoïcijns en aardig', begon de dominee (die ons nooit zijn naam heeft genoemd). Maar Börje onderbrak hem, zoals altijd was hij het best gebekt als hij iemand kon onderbreken.

'Maak je niet druk om die heidenen daar!' Hij klonk enthousiast alsof hij de kans op een weddenschap rook. 'Aardige heidenen zijn het, maar toch. Ik ben niet aardig en ook geen heiden, maar ik ben bang en wil graag met een dominee praten. En daar schaam ik me niet voor.'

De dominee fleurde op, hoewel een tikkeltje aarzelend. Hij deed er goed aan te twifelen, want zijn vreugde was van korte duur. 'Jij bent vast goed en verstaat je vak', ging Börje voorzichtiger verder, 'maar het liefst zou ik met iemand van de roomse kerk praten en in hun bijbel lezen. Kun jij daarvoor zorgen? De paus zegent renpaarden. Dat maakt indruk op een oude gokker.'

Nu liet Harry zijn krant zakken en lachte zijn eigenaardige lach, een harde, hikkende lach waar misschien wel vrolijkheid achter zat, maar dan wel heel ver weg. Onze jonge gast zag er plotseling moe uit in zijn trainingspak, als na een lange spurt bergopwaarts. Maar hij was taai, ook van geest.

'Ik kan me niet voorstellen dat die op ziekenbezoek komen als je niet tot hun kerk behoort. Wacht eens even, ik geloof dat we op een andere afdeling een katholieke patiënt hebben. Als het tenminste geen moslim is. Hij is in ieder geval, tja, ik weet niet ...'

'Een zwarte?' vroeg Harry, en lachte weer.

'Ja. Ik zal het aan de zusters vragen. Maar de katholieke bijbel dateert uit de tijd van Karel XII, slechts een beetje gemoderniseerd; vandaag de dag moet een Zweed tijdens het lezen een woordenboek bij de hand hebben. En een groot deel is fout vertaald. Maar het is waar, de toon is verheven. Zoals jij net zei', zei hij in mijn richting. 'Misschien is het betere literatuur. Maar de boodschap is schimmiger.'

‘Is dat dan soms niet de bedoeling? Dat geeft de boodschap toch een zekere glans.’ Ik kon het niet laten. Maar waarom eigenlijk?

Hij negeerde me. ‘Maar natuurlijk kan ik voor zo’n bijbel zorgen. Sommige gedeeltes kunnen we misschien samen doornemen, mocht de pater het laten afweten.’

Dat was nu weer aardig gezegd en het kostte hem vast een beetje moeite. Maar beter dan volledig afgewezen te worden, zoals door Harry en mij. Toch nog een klein succesje op zaal 5.

Kennelijk niet voldoende, want hij is nooit meer teruggeweest. Misschien had hij ontdekt dat hij ongelijk had met de bijbel. De katholieken zijn uiteindelijk afgeweken van de tekst van Karel XII. Hoe ik daar zo langzamerhand achter kwam? Georg, natuurlijk.

Dit gesprek vond plaats toen Monte nog leefde. Ik ben er vrij zeker van dat het door zijn aanwezigheid achter het groene gordijn kwam dat Harry en ik de dominee en zijn alledaagse religie zo pertinent afwezen. We hadden ons tijdens het gesprek half afgewend, luisterden naar iets anders en ervoeren een sterkere invloed die heel dichtbij, hoewel onzichtbaar was.

Het volgende bezoek van een dominee, deze keer een vrouw van middelbare leeftijd, vond een week of wat later plaats, toen Monte ons verlaten had en we nog maar met z’n drieën op zaal lagen. Misschien kwam het daardoor en omdat het een vrouw was dat alles heel anders verliep.

Zij ging direct op Börje af. ‘Anna-Britta’, zei ze. ‘Dag Börje. Ik heb gehoord dat jij dol bent op gokken en weddenschappen. Dan heb ik een mooie tip voor je. De Franse denker Pascal heeft ooit voorgesteld een weddenschap af te sluiten op het bestaan van God. Als je erop inzet dat hij wel bestaat en je wint, dan is dat de jackpot. Verlies je, dan heb je toch niets verloren. Ik ken de details niet, het is niet mijn soort christendom, je kunt het beter zelf lezen. Als je wilt vraag ik aan Georg het boek in het Zweeds voor je te halen.’

Börje zag er onthutst uit, maar bleek tegelijkertijd ook heel enthousiast en ik was een beetje jaloers omdat ik daar niet zelf opgekomen was. Pascal deed mij niets, maar voor Börje was dit een schot in de roos. Ik was te zeer in mijn eigen studie verdiept geweest.